

Mersud Koca, Fakultet sporta, Sarajevo

Fahrudin Mavrić, Departman za sport i rehabilitaciju, Univerzitet Novi Pazar

ZNAČAJ TRADICIONALNIH SANDŽAČKIH IGARA ZA ŠKOLSKO FIZIČKO VASPITANJE

1. UVODNE INFORMACIJE O IGRI

1.1. Definicija igre

Određeni broj autora koji se bavi proučavanjem suštine, smisla, porekla i karakteristika igre slaže se u jednom da je igra spontana, slobodno izabrana i prijatna aktivnost koja sama po sebi predstavlja zadovoljstvo. Ovo zadovoljstvo je i izraz dobrovoljnosti učešća u igri, mogućnosti da se u njoj čovek iskazuje, iskušava svoje sposobnosti, komunicira, uči, dokazuje, višestruko angažuje svoju ličnost, doživljava draž neizvesnosti, nepredvidljivosti, čari nadmetanja i pobeđe.

Mnogi svetski psiholozi, pedagozi, filozofi, sociolozi bavili su se teorijom dečije igre i postavili su niz teoretskih definicija sa manje ili više naučne opravdanosti.

Rektor Lajdenskog Univerziteta J. Huizinga u svom izuzetnom delu objavljenom 1938. godine pod naslovom «*Homo ludens*», na izuzetan način analizirao je karakteristike igre i ukazao na njen značaj.

Huizingina definicija određuje igru kao radnju oslobođenu materijalnog interesa gde isključuje sve igre na sreću, opklade, kockanje, lutrije koje na žalost zauzimaju veoma značajno mesto u svakodnevnom životu.

Šiler(Schiller):

Besciljno trošenje suvišne energije.

Frebel(Froebel):

Prirodno razvijanje začelih klica detinjstva.

Lazarus:

Igra je aktivnost koja je sama po sebi slobodna, besciljna, zabavna i razonađujuća.

Gros:

Nagonsko vežbanje aktivnosti bez ozbiljne namere, koja će docnije postati bitne za život.

Gjalik(Gulick):

Ono što radimo, radimo zbog toga što želimo da radimo.

Dals(Dulles):

Nagonski oblik samoizražaja i emocionalno sredstvo za olakšanja.

U navedenim definicijama mogu se primetiti različita razmišljanja o suštini igre, a mogu se i objasniti na jedan način sa različitim polaznim tačkama sa kojih je posmatran fenomen igara.

1.2. Karakteristike igre

Iz navedenih definicija lako se može uočiti suština i osnovne karakteristike igre.

Ona je po navodima: slobodno izabrana aktivnost, ponekad spontana, emotivna i data u određenoj formi.

1.3. Klasifikacija

Zbog velikog broja i raznolikosti igara učinjeni su mnogi pokušaji kako da se igre klasifikuju. Klasifikacije igara stvarane su u toku njihovog korišćenja u fizičkom vapijanju.

Guts Muts je podelio igre na: pokretne (sa kretanjem) i bez kretanja (u odmaranju).

Frebel je podelio igre na:

1. Igre podražavanja
2. Igre za razvitak dečjih snaga(telesna vežbanja).

Spenser deli igre:

1. Igra čula i pokreta
2. Igra, ili igra pravila
3. Umetničko-estetska igra

Lazarus,

1. Slučajna igra
2. Intelektualna igra
3. Idealna igra

E.Vukotić i Krameršek u svojoj zbirci «**600 igara**» klasifikuju igre u 9 kategorija:

1) Igre brzine, 2) Igre snage, 3) Igre spretnosti, 4) Gađanje ciljeva loptom, 5) Igre refleksa, 6) Štafete, 7) Ekipne igre, 8) Igre u prirodi i 9) Igre u vodi.

Posmatrajući navedene klasifikacije igara, može se uočiti u nekim da igre nisu posmatrane sa gledišta fizičkog vaspitanja, nego vaspitanja uopšte (Frebel, Spenser, Lazarus, Gros).

Janko Leskošek u svojoj knjizi «Teoriji fizičke kulture» deli igre na a) *elementarne* (osnovne) i b) *sportske* (takmičarske) igre.

a) *Elementarne* igre služe za oblikovanje i usavršavanje kretnih znanja. Kod njih nema velikih i dugotrajnih naprezanja, a pravila su jednostavna. Broj igrača nije strogo određen. Trajanje nije određeno pravilima kao kod sportskih igara.

b) *Sportske igre* nastale su iz elementarnih igara koje su vremenom dobila pravila i organizaciju sa podeljenom ulogom igrača.

1.4. SOCIOLOŠKO-PEDAGOŠKI ZNAČAJ IGRE

U današnjoj sociološko-pedagoškoj teoriji i praksi kod nas i u svetu sve više se ističe mnogostrana uloga igara, jer pružaju velike mogućnosti povoljnog uticaja na formiranje zdrave ličnosti i njen svestran razvoj.

Igrama osiguravamo uslove za normalno zdravstveno stanje, a naročito ako su organizovane uz delovanje prirodnih faktora - sunca, vazduha i vode koje čine osnovni uslov za zdrav razvoj organizma.

Igrom se, pored telesnog razvoja, podstiču posebno duhovne sposobnosti: smotre-

nost i pribranost, pažljivost i sažaljivost, bistrina, snalažljivost i dosetljivost, izmišljanje i pamćenje. Maštajući, kroz igru se u život ulazi neosetno, ali sa razvijenim osećanjem da čovek ne živi samo zbog sebe, već i zbog drugih.

2.1. Školski sistem i fizičko vaspitanje

Istorijski posmatrano fizičko vaspitanje je uvek imalo mesta u školskom sistemu vaspitanja. U različitim vremenskim periodima samo je menjalo ime (telesno vaspitanje, fizičko vaspitanje, fizičko i zdravstveno vaspitanje).

Prvi put se fizičko vaspitanje uvodi u nastavi 1930. godine a već 1932.godine formirano je u Beogradu Ministarstvo za fizičko vaspitanje naroda. Od tada pa do danas fizičko vaspitanje je doživelo promene u planovima i programima, ali i u fondu časova (1,3,4,5). Ciljevi i zadaci zadržani su i do dana današnjeg.

Ovom problematikom bavilo se i Društvo pedagoga fizičke kulture Srbije na svom Kongresu održanom u Soko Banji od 5 do 7 juna 2003.godine.

Jedinstveni zaključak je da se fizičkim vaspitanjem treba baviti stručnjaci iz oblasti fizičke kulture kao i to da ga treba spustiti u niže razrede. Ovim i sličnim predlozima treba sačuvati struku od nekih reformskih predloga.

3. TRADICIONALNE IGRE

1.1 Definicija i određenje (pojam)

Mnoge igre su opstale kao običaj, posebno među decom, daleko od vremena kada su je mladi igrali kao deo običaja prilikom udvaranja ili dokazivanja.

Tradicionalne igre u većini slučajeva predstavljaju imitaciju društva odraslih.

Mnoge igre imaju maštovite elemente ili odražavaju neke aspekte tradicionalnog života, kao što je slučaj s igrama koje su inspirisane lovom i ratovanjem.

Druge, kao što je fudbal, puštanje zmaja, okretanje čigri, predstavljaju dečije verzije sportova kojima se bave odrasli. Ove igre se pojavljuju kao igre koje pripadaju detinjstvu, bilo zbog toga što su ih deca izmislila ili zato što su ih deca nekada preuzela od odraslih.

Najjednostavnije forme tradicionalnih dečijih igara ne zahtevaju nikakvu opremu ili specijalan prostor. To su igre koje mogu početi u svakom momentu kada se deca sakupe i prestati kada se umore.

Ništa manje se ne igraju igre za koje je potrebna jednostavna oprema ili neki rekvizit, koji se mogu lako naći ili improvizovati: drveni štapovi, kamenje, pesak, limene konzerve, orasi, kestenje itd.

Ove igre su veoma brojne, lako započinju i završavaju, pa im deca pribegavaju u svakom momentu kada su slobodna.

Pod otvorenim nebom, obično na svežem vazduhu i suncu, sa neiscrpnom maštom, u stalnom razgovoru sa prirodom i težnji za druženjem, trežeći sebi zanimanje i zabavu – naši preci su još kao deca izmišljali igre.

Nastale su, dakle dečije igre u samom korenu narodnog bića. U živom pokretu, sa urođenim osećanjem da je u zdravom telu zdrav duh, da su igre i rad vrlo blizu, te da se kroz igru deca najprirodnije uvode u domaće poslove i pripremaju za život, naš narod je podsticao umni i fizički razvoj dece.

1.2 Tradicionalne igre, mesto u klasifikaciji

S obzirom na težinu problema klasifikacije dečijih tradicionalnih igara, možemo ih uslovno razvrstati u više grupa. Bilo bi veoma teško odrediti kriterijume za njihovo grupisanje i klasifikaciju.

Nameću nam se kao kriterijumi: broj učesnika u igri; kraj iz koga potiču; uticaji na pojedine razvojne aspekte i drugo.

Ova klasifikacija je uslovna i relativna, jer treba shvatiti igre iz grupe za podsticaj govora provociraju senzo – motorne i mentalne aktivnosti.

Bilo bi veštačko odvajanje prirodnih veza između aktivnosti tela, govora i intelektualnih radnji. Isto ovo pravilo važi i za igre iz grupe za podsticaj percepcije, mišljenja, mašte i razvoja motorike.

Tradicionalne igre Sandžačkog kraja možemo klasifikovati u više grupa: **a)** Igre sa posetka ; **b)** Pastirske ili čobanske igre; **c)** Igre snage i veština; **d)** Štafetne igre; **e)** Igre za proveru brzine reakcije.

- Igre sa posetka
- Čobanske igre
- Igre snage i veština
- Štafetne igre
- Igre za proveru brzine reakcije

1.2.1 Tradicionalne igre i njihovo mesto i značaj za fizičko vaspitanje

Tradicionalne igre mogu sigurno poslužiti kao materijal za vaspitno obrazovni rad sa decom u vrtićima i u školama. One direktno ili indirektno razvijaju: pažnju, koncentraciju, socijalnost, socijabilnost, kolektivni duh, komunikaciju i emotivnu stranu ličnosti.

Tradicionalne igre kao i sve druge, nastale su iz potrebe dece da se igraju. Odrasli su pomagali njihov nastanak, vršili verifikaciju vrednosti zajedno sa decom.

Naša istraživanja vršena su u izvesnom broju odeljenja predškolskog uzrasta Dečijeg vrtića «Mladost» u Novom Pazaru kao i u odeljenjima nižih razreda osnovne škole «Stefan Nemanja» takođe u Novom Pazaru.

Škola može primenjivati razne sadržaje u okviru: redovne nastave, prilikom rekreativnog odmora, slobodnih sportskih aktivnosti, raznih škola u prirodi, izleta, logorovanja kao i za vreme organizovanja takmičenja od međuodeljenskog, međurazrednog do međuškolskog takmičenja.

4. OBJAŠNJENJE POJEDINIH TRADICIONALNIH IGARA

4.1. GUDŽANJE

Cilj igre: usavršavanje biomotoričkih sposobnosti: brzina, spretnost, okretnost, orijentacija u prostoru

Uzrast: deca od 7 godina i starija

Broj igrača: neograničen i u ekipama

Sredstva: drvena palica **kubalj**, drvena pločica slična paku- **gudža**

Trajanje igre: neograničeno po dogovoru ekipa

Pre početka igre, prvo se iskopa veća jamica-udubljenje široko 15-20 cm. To udu-

bljenje se zove **karslo**(maslo). Igrači onda stanu u krug oko nje na dovoljnim rastojanju da ne smetaju jedan drugom pri manevrisanju svojim štapovima. Svaki igrač ima drveni štap, sličan palici za hokej na travi, koji se naziva **kubalj**.

Mesto na kojem stoje, igrači u krugu obeležavaju iskopavanjem manjih jamica koje se nazivaju **kućicama**.

Suđenje se obavlja na taj način što se kubalj bacaju do određenog cilja . Suđenjem igrači se lako razvrstavaju, a onaj igrač koji je bacio svoj kubalj najdalje od cilja, ostaje da tera drvenu lopticu koja se naziva **gudža**, pa se igra prema njoj naziva **gudžanje**.

Gudža se pravila najčešće od konjske dlake i to u proleće.

Igra započinje na taj način što čuvar gudže, ubacuje je rukom u karslo sa određenog mesta za početno bacanje. Tada svi igrači čuvaju svoje kućice braneći da gudža uđe u karslo jer tada menjaju svoje kućice između sebe.

Igrači se trude da što dalje oteraju gudžu od kruga. Oni napuštaju ponekad svoje kućice da bi je što dalje oterali svojim kubaljima, međutim čuvar gudža neprestano tera gudžu prema karslu da bi ostale igrače odvuкао od kućica da brane karslo, a on zauzeo nebranjenu kućicu. Malih jamica – kućica uvek je za jednu manje od broja igrača.

4.2. ŠABAN-AGA

Šaban Aga je igra dece i odraslih u Sandžaku. Njenu starost nije moguće precizno utvrditi, jer nisu poznati pismeni dokazi, ali se predpostavlja da se u Sandžaku igra više vekova.

Od kako je poznato autoru, igrala se na Pešterskoj visoravni i šire na pašnjacima i dvorištima Sandžačkih gradova i sela.

Ime je verovatno dobila po početnom položaju u igri(turski sed sa prekrštenim nogama kao Age). Igra je bila prosta, sa nedovoljno definisanim pravilima, koja su se za svaku priliku utvrđivala na licu mesta prema dogovoru.

Kao što je rečeno igrala se na livadama i pašnjacima ili čak na ulici. Igralište je bilo provizorno, obeleženo linijama u obliku kvadrata ili krugom prečnika najmanje 20.metara. Ovu igru su igrali samo muškarci.

Igra je zahtevala od učesnika dobre psihofizičke sposobnosti. Bila je veoma popularna, dinamična i atraktivna. Prodorom novih sportskih igara kao i pojavom novih rekvizita, a pre svega lopti i fudbala interesovanje za nju je potpuno nestalo.

Upravo je ta činjenica bila motiv da se pokuša da se ovoj igri da neka sportska forma, sadržaj i cilj. Ovu igru i slične njoj koje su veoma atraktivne i dinamične treba spasti od zaborava.

Primenjivost ove igre može biti univerzalna, može se igrati u školskim uslovima, na sportskim stadionima i u svakom malo većem slobodnom prostoru.

Cilj igre: Orijentacija u prostoru, brzina reakcije, snalažljivost, okretnost, preciznost gađanja...

Uzrast: deca uzrasta od 6 do 15 godina

Broj igrača: neograničen ili po dogovoru

Prostor: igralište, dvorište, dvorana...

Sredstva: lopta srednje veličine i mekoće

Trajanje igre: 10 – 15 minuta

Žrebom ili brojalicom odredi se igrač koji gađa loptom. Cilj tog gađanja je da se saigrači koji se nalaze u terenu pogode loptom u leđa ili grudi.

Igra počinje zajedničkim okupljanjem oko lopte i brojanjem igrača koji baca loptu do 10. Dok on broji ostali se igrači razbeže po terenu ali ne izlazeći van obeleženog igrališta gde zauzimaju početni položaj.

Da bi se odbranila od lopte deca na tlu se pogrbe u sedećem položajuntako da podkolenica, a i glavom brane grudi da ih lopta ne pogodi.

Leđa brane okretanjem čelom prema bacaću. Lopta upućena prema igraču na tlu može se udarcem noge ili glavom izbiti u teren ili vani, ili čak dodati svojim saigračima.

Postoje osnovna pravila za ovu igru koja se mogu menjati zavisno od broja dece, uzrasta ili čak i pola.

Osnovna pravila igre:

Pravilo 1.

Igrači ne smeju izlaziti van obeleženog igrališta.

Pravilo 2.

Igrači ne smeju ustajati i menjati mesto u terenu uspravnom stavu trčanjem.

Pravilo 3.

Igrači mogu menjati mesto u terenu samo sa osloncem na tlu, a to znači kretanjem u pogrčenom položaju sa dodirrom najmenje jedne ruke.

Pravilo 4.

Posle bacanja lopte na saigrača, igrač na tlu može umiriti loptu nogom i iz pravilnog položaja dodati svojim saigračima u polju ili loptu išutirati van terena.

Pravilo 5.

Bacač može loptu koja je izašla van terena vratiti udarcem noge ali samo u slučaju da se lopta kotrlja.

Pravilo 6.

U slučaju da lopta stane van terena, bacač je uzima u ruke i gađa saigrače ali sa osnovne linije i to sa mesta gde je lopta izašla vani.

Pravilo 7.

Ako bacač ugleda da neko od saigrača ustane ili promeni mesto nepravilno, onda on može sesti brzo pre igrača koji je ustao i pogrešio i predati mu ulogu bacača.

Zbog realnog izvođenja igre može igru voditi i sudija .

3.3 KOLIKANJA

Cilj igre: preciznost, spretnost, procena udaljenosti, takmičenje...

Uzrast: deca od 7 godina i starija

Broj igrača: 2 – 4 (pojedinačno ili u parovima)

Pol: muški

Sredstva: orasi, lešnici itd.

Jedan od igrača krije npr. lešnike i pita: «**O koliko**» (o koliko se lešnika radi). Igrač koji treba da pogodi ima dve mogućnosti da bira: da pogodi da li je parni broj **ćif**

ili neparni **tek**. Ako misli da je parni broj odgovara: «**Otako**».

Ako misli da je broj neparni onda odgovara «**Oliho**». Nakon toga lešnici se prebrojavaju i to na ovaj način: taka, dve, tri... čime se uočava da li je parni ili neparni broj. Ako je pogodio – prisvaja sve lešnike, ako nije, daje onoliko lešnika koliko ih je tu bilo.

3.4 TOBRLJANA

Cilj igre: preciznost bacanja, osećaj prostora, takmičenje...

Uzrast: deca od 6 godina i starija

Broj dece: neograničen

Sredstva: orasi

Igra započinje ulaganjem oraha. Svaki igrač ulaže po jedan orah koji se ređaju u jedan niz koji je normalan u odnosu na zid pored koga se odvija igra. Prvi orah u nizu koji je najbliži zidu zove se **glava niza**.

Od niza koji služi kao linija bacanja započinje suđenje. Igrači bacaju u teren svoje orahe i onaj koji je najdalji, on prvi gađa svojim orahom i tako redom. Cilj je da se svojim orahom sa mesta gde se sudi gađa u niz. Orah kojim se gađa zove se **tobrljan** i po njemu je igra i dobila ime.

Ako prvi bacač pogodi glavu niza onda su svi orasi u nizu njegovi. Ako se pogodi bilo koji orah u nizu onda orasi desno od njega prema repu su njegovi, i tako dalje dok se ne pogodi zadnji orah.

5. ZAKLJUČAK

Fizičko vaspitanje je uvek imalo mesta u školskom sistemu vaspitanja. U različitim vremenskim periodima samo je menjalo ime.

Mnoge igre su opstale kao običaj, posebno među decom, daleko od vremena kada su je mladi igrali. Tradicionalne igre u većini slučajeva predstavljaju imitaciju društva odraslih.

Ove igre su veoma brojne, lako započinju i završavaju, pa im deca pribegavaju u svakom momentu kada su slobodna.

Tradicionalne igre Sandžačkog kraja možemo podeliti odnosno klasifikovati u više grupa:

a) Igre sa posetka; b) Pastirske ili čobanske; c) Igre snage i veština; d) Štafetne igre e) Igre za proveru brzine reakcije.

Tradicionalne igre mogu sigurno poslužiti kao materijal za vaspitno obrazovni rad sa decom u školama i vrtićima.

Tradicionalne igre kao i sve druge, nastale su iz potrebe dece da se igraju. Odrasli su pomagali njihov nastanak, vršili verifikaciju.

Primenjivanje ovih igara i nekih tradicionalnih igračaka u vrtićima i osnovnim školama u Novom Pazaru, potvrdilo je naše pretpostavke da učitelji i vaspitači koji su ih primenjivali pozitivno ih ocenjuju, a ono što je najvažnije deca ih rado koriste i pokazuju interesovanje za njihov nastanak.

Škola može primenivati razne sadržaje u okviru redovne nastave ili svih oblika vannastavnih aktivnosti.

6. LITERATURA

1. Berković, L.: *Metodika fizičkog vaspitanja*, NIP Partizan, Beograd, 1978.
2. Vitas, Koturović, Penjin: *Telesno vaspitanje dece 7-10 godine*, Beograd, 1960
3. Kajoa, R.: *Igre i ljudi*. Nolit, Beograd.
4. Koritnik, N.: *2000 igara*. NIP «Sportska štampa», Zagreb, 1970.
5. Leskošek, J.: *Teorija fizičke kulture*. II izdanje, NIP «Partizan», Beograd, 1974.
6. Mavrić, F.: *Vetruška*. Damad, Narodna biblioteka Srbije, Beograd. 1993.

SUMMARY

THE IMPORTANCE OF THE TRADITIONAL SANDZAK GAMES FOR PHYSICAL EDUCATION IN SCHOOLS

Many games have been preserved as a custom, particularly among children, much after the young used to play them. In most of the cases, traditional games represent imitation of the adults' society.

Those games are numerous, with an easy start and ending, so the children use them in any possible situation. The implementation of these games and some traditional toys in the nurseries and primary schools in Novi Pazar, has proved our assumptions that teachers has given them positive marks, and even more important is that children are eager to use them and show some interests for their existence.

A school can apply various sources within educational process and other out school activities.

Key words: tradition, child games, physical education

“Dan”, 22. avgust 2007.

У БАРУ ОД 20. ДО 24. АВГУСТА

Данска школа фудбала

На теренима СРЦ „Тополица“ у Бару у току је „Данска Школа фудбала“, отворена за око 200 дјечака и дјевојчица из Бара од седам до 12 година, чији је покровитељ Општина Бар. Школу је отворио секретар Секретаријата за друштвене дјелатности СО Бар Борис Мијовић.

Ова школа почела је са радом прије 10 година на просторима република бивше Југославије, а један од иницијатора био је доц. др Душко Бјелица. Шеф канцеларије ове школе је Василије

Ћико Радовић, а инструктор Стојан Њањо Ивезић. Лидер Школе је професор Василије Милошевић, а лидер тренера Веселин Пековић.

У рад са дјецом укључено је 12 тренера и њихови асистенти из Бара. Дјеца су на поклон добила мајице, капе, бочице и наруквице, а на крају школе граду остаје и сва вриједна опрема. ДС